

Etkinlik Değerlendirmesi

UTOPIA’NIN 500. YILINDA POLİTİKA İLE ARZUNUN KESİŞTİĞİ YER: ÜTOPYALAR – III. SİYASAL PSİKOLOJİ KONFERANSI’NIN ARDINDAN

Emel Uzun Avcı*

Göze Orhon**

Üçüncü Siyasal Psikoloji Konferansı, 11-12 Mayıs tarihlerinde “Utopia’nın 500. Yılında Politika ile Arzunun Kesiştiği Yer: Ütopyalar” başlığıyla Mülkiyeliler Birliği’nde gerçekleştirildi. Bu yılki Konferans, 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi’nde ve 2015 yılında Akdeniz Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiş olan siyasal psikoloji çalıştaylarının konferans olarak tertiplenerek daha kurumsal hale geldiği bir etkinlikti aynı zamanda. Konferans’ın temasının “Ütopyalar” olarak belirlenmiş olması, yaşadığımız dönemin duygu yapısına ve yaşadığımız ülkenin yarattığı halet-i ruhiyeye de temas etme olanağı verdi. Aşağı yukarı birkaç senedir çok satan kitaplar listesinden eksik olmayan ve yaşadığımız çağın deneyimlerine yakınsayan distopya metinlerine – başta Huxley’nin *Cesur Yeni Dünya’sı* ve Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksek Dört’ü* – nazire yaparcasına, konferans içeriğine bir tür çerçeve metin gibi önerilmiş olan Thomas Moore’un *Utopia’sı*, iyimserliğe ve umuda bir tür çağrı olarak da okunabilir pekala.

Ütopyalar zaman-aşırı metinlerdir. Onları, irili ufaklı toplumsal dönüşümlerde yeniden belleklere çağıran da bu nitelikleri olmalı. Televizyonlardaki talk-show’lardan, prestijli akademik dergilerin sayfalarına kadar, Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksen*

* Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, **Türkiye**. mluzun@yahoo.com

** Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, **Türkiye**. gozeorhon@gmail.com

Yazının Geliş Tarihi: 23/05/2017 Yazının Kabul Tarihi: 12/06/2017

Dört'ünün yaşadığımız dönemi okumak için işe koşulmuş kanonunun bir parçası haline gelmiş olması da yine bununla açıklanabilir. Bilinmezlik, geleceğe ilişkin duyulan endişe ve Türkiye özelinde totaliteryanizmin gündelik hayatın aşağı yukarı her bileşeninde deneyimleniyor oluşu – tıpkı dini inancın varoluşsal kaygı karşısında bir tür güvenli alan yaratıyor olması gibi – insanları, ama belki en çok da septik olanlarını, reçete metinlere yöneltir. Ütopyaların şimdi ve gelecek arasına çağırıldığı bağ, hem politik olan hem de ahlak başta olmak üzere, hem toplumsal hem de bireysel eyleme yol gösterebilecek bir dizi rehber üzerine düşünme imkanı sağlar.

Nitekim Konferans'a hem ruhunu hem de duygusunu kazandıran iki konuşmadan biri olan Murathan Mungan'ın açılış konuşması da, edebiyattan politikaya, popüler kültürden gündelik hayata, şimdiki zaman ile gelecek/hayaller arasındaki gerilime temas etti. Mungan ütopya'yı sadece bir edebi tür olarak değil, toplumsal ve politik alanın bir malzemesi olarak da ele aldı. Zaten "Ütopyasız politika mümkün müdür?" sorusu, çok sayıda oturumun farklı disiplinler ve bakış açılarından cevaplamaya çalışıldığı bir soruydu. Mungan'ın "Ütopya şimdiki zaman mutsuzları içindir" diyerek başladığı konuşması, salonun umut/iyimserlik – umutsuzluk/kötümserlik arasında gidip gelen tansiyonuna temas eden bir dizi konuşma içinde en çok akılda kalanlardan biri oldu. Mungan, konuşmasının başında sıraladığı kavramlarla, aslında iki gün boyunca, yedi oturumda yapılan onsekiz sunumun anahtar kavramlarını bize baştan vermiş oldu; "Tasavvur, tahayyül, imgelem, hayal gücü, ütopya, distopya, var olmanın ontolojisi, var oluş sancısı, ölüm bilinmezliği, cennet vaadi, yarın, arzu, haz, arzu makineleri, haz düşmanlığı, bireysellik, anonim kültür, toplumsal doku, sosyolojik kumaş, iktidar, sosyoloji, terapi, geçmiş, şimdiki zaman, gelecek, paralel dünyalar, sınıflı toplum, sınıf atlama, demokrasi düşleri, siyaseten doğruluk, kimlik politikaları, fantazya, edebiyat, bilim kurgu".

Mungan, içinde yaşadığımız sistemin sunduğu gelecek tasavvurunun beraberinde getirdiği sıkışmışlık halinden, başka gelecek tasavvurlarının sistem tarafından nasıl engellendiğinden, ütopyaların, gerçekleşmesi mümkün olmayan ham hayaller olarak sunuldukları nasıl itibarsızlaştırıldığından bahsetti çokça. Kendi kuşağının, alternatif politikalar üzerine önemli, ilham veren metinlerini, Turgut Uyar'a da gönderme yaparak; "Bütün mümkünlerin kıyısını, başka imkânların varlığını, başka varoluş biçimlerinin olabileceğini, başka mücadele hatlarının kurulabileceğini göstermiş metinlerdir" diyerek andı. Kendi kişisel ütopyasından bahsederken; "Ütopya hem belirsiz bir gelecekmiş gibi görünüyor hem de şimdiden nasıl inşa edilebileceğine dair

akıl yorabileceğimiz, çok hayata dokunarak üretilebilecekmiş gibi görünüyor” diyerek, ütopyaları şimdiki zaman içinde gerçekleştirebilmenin mümkün olduğunu hatırlattı. Kendisini de içinde gördüğünü söylediği 78 kuşağının, gelecek tasavvurunu bütünüyle devrime havale etmiş olduğunu – ve bunun handiyse İslam’ın cennet vaadine benzediğini – hatırlatarak, içinde sıkışıp kaldığımız “reel politika”nın ve onun politika üretmenin önüne koyduğu açmazların, ancak reel politikaya taviz vermeden, şimdinin iyileştirilebilirliğini de gelecek zamana havale etmeden bir “gelecek politikası” önererek aşılabileceğini söyledi. Mungan’ın bugünü anlamak için popüler kültürden ve gündelik hayattan yakaladığı ipuçları, nasıl hayal kurduğumuz ve nasıl bir gelecek tasavvur ettiğimize dair düşünmeye davet mahiyetindeydi. Türkiye’nin en namılı arabesk solistine “imparator” denmesinden, simit gibi mütevazı bir gıdanın tüketildiği mekanların “saray” olarak anılmasına, milliyetçi muhafazakar iktidarın saray ve padişah fantezisinin ortaklaşa işaret ettiği şeyin, arzu ve özgürlükle değil, iktidar ve güven ihtiyacıyla belirlenmiş bir hayal etme pratiği olduğunu anlattı Mungan.

Konferans’ın ilk oturumu “Ütopyanın İmkânı” başlığını taşıyordu. Polat Alpman, “Türkiye’deki Siyasal Alanın Parçalanışında Ütopyanın Rolü” başlıklı sunumunda sağ-muhafazakar ütopyalardan bahsetti. Ütopyanın siyasi yelpazede sol bir malzeme olduğu ve ütopya dediğimiz anda bunun eşitlik, özgürlük, adalet gibi evrensel değerler içerdiği vurgusunu yaptı ve ele aldığı edebi malzemeleri bu argüman etrafında değerlendirdi. Osmanlı-Türk evreninde ütopyanın bir edebi tür olarak var olmadığından, ancak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Osmanlı’nın savaşlarla gelen krizlerini kapsayan döneminde ütöpik öğeler içeren edebi metinlerin varlığından söz etti. Yahya Kemal, Molla Davudzade gibi isimlerin eserlerine gönderme yaparak, ortak ütöpik öğelerin altını çizdi; batının teknolojiyle gelen zafer ve üstünlüğünün kabulü, teknolojik ilerlemenin sağlandığı ancak İslami değerlerin muhafaza edildiği bir gelecek düşünün nasıl üretildiğinden bahsetti Alpman. Konuşmasında, sağ ütopyalarda geleceği tasavvur etmek için gerekli malzeme tarihten alındığını ve liderin, önderin, peygamberin kendisinin ütopyanın gerçekleştiği hâl olarak algılandığını anlatan Alpman, sağ ütopyaların başlangıç noktasının “tehdit edilenden tehdit edene dönüşmek” olduğunu, bu nedenle de sağ ütopyaların ütopya olamayacağını, evrensellik, kapsayıcılık iddialarının olmadığı bir ütopyanın imkansız olduğunu dile getirdi.

Cazibesi bir yana, sosyal bilimlerde psikanalitik olanın sembolik evreni ile toplumsal okumalar arasında kurulan koşutluk eleştiriden hayli nasibini almıştır. Bu iki

evren arasında koşut değil ama düşünmeyi kışkırtmaya yönelik yaratıcı bir bağ kuran “Arzu ve Sol Ütopyalar” oturumunun üç konuşmacısından biri olan yazar/psikiyatr Erdoğan Özmen’di. Özmen, tıpkı Laclau’nun siyaseti olanaklı kılanın toplumun tamamlanmamış/tamamlanamayacak oluşuna yaptığı vurgu gibi, Lacancı psikanalitik kuram çerçevesinde, bedensel tamlık/bütünlük arayışının ancak arzuyla mümkün olabileceğini anlatırken, imkansız bir tamamlanma/bütünlenme arayışı olarak ütopyaya da yine aynı arzuyla yakınsanabileceğini anlattı. Özmen’in anlattıklarının dinleyicilerde bir ümitvarlık halini uyandıran yanı ise, tamlık/bütünlük arzusuna işaret ederek, annesinin diline tahvil edemeyecek olan bebeğin de, demokratik tahayyüllerini usanmaz biçimde dile getiren, ütopyanın peşindeki öznenin de bu arzuyu dillendirmekten geri durmaması gerektiği çağrısı oldu.

Fethi Açıkel, post-muhafazakârlık olarak adlandırdığı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası konvansiyonel muhafazakar parti, ideolojiler ve siyaset biçimlerinden farklılaşan, 2000’ler sonrası dönemde otoriterlik, öngörülemezlik gibi öğeleri içinde barındıran bir siyasi geleneğin toplumu kavrama biçimi ve gelecek tasavvurlarından bahsetti. “Amerika’yı yeniden en güçlü yapmak”, “Macaristan’ı eski günlerdeki gücüne yeniden kavuşmasını sağlamak” gibi fantezilerin belirlediği bu siyasi geleneğin, temel olarak geri dönüşün mümkün olmadığı bir dönemi arzuladığını ileri sürdü. Açıkel’e göre, saflığa, ihtişama ve köklere geri dönüşün imkansızlığı, bunu otoriterlikle gerçekleştirme eğilimini artırıyor ve bu siyasetin kendisi de toplumun genelinde daha iyi bir yaşamı kurmayı imkansız kılıyor. Tam da bu nedenle post- muhafazakârlığın fantezileri bir distopyaya dönüşüyor. Bir önceki oturumda Yücel Demirer’in, kendi ifadesiyle “Popüler Osmanlı Uchronia”nın imgelem dünyasını tartıştığı konuşmasının da, Açıkel’in çizdiği çerçevenin yerel görünümünü tartıştığı düşünülebilir. Demirer, fetih törenlerinden, Tayyip Erdoğan’ın Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas’ı karşıladığı törende 16 Türk devletini temsilen yer alan kostümlü askerlere kadar, Türkiye’deki siyasal iktidarın ihtişama ve köklere dönüş fantezisini çözümlemenin ötesine geçerek, bunun karşısında solun cevap üretme imkânları üzerine de düşünmemizi sağladı. Aslında Demirer’in önerdiği, muhalif zihinlerin mizah ve ironiyle karşıladığı bu türden girişimleri “ciddiye almak” ve mizah ve ironinin sınırları dışına çıkarak başka türlü bir eylem pratiği üzerine düşünmekti.

“Feminist Ütopyalar” oturumunda, Özge Kelekçi, Nihan Bozok ve Meral Akbaş tarafından sunulan “Ara Sıra Yaşama Umudu” adlı araştırma, kendi ifadeleriyle “distopyanın ortasında ütopyanın mümkünliğini arama çalışması” olarak

adlandırıldı. Karanlığın ortasında, umudun yitirildiği bir dünya içinde nerede ışık bulunabilir sorusundan hareketle, bilge, yaşlı kadınların hayatlarının içinden neler çıkarabileceğine bakmak istemiş bu üç kadın araştırmacı. Ağaçları ve insanları aşıl原因 kadınların, yaşadıkları acıları dantellere, boyalarla kumaşlara nakşeden kadınların, tohum biriktiren kadınların, yeşil yolu oturma eylemiyle korumaya çalışan kadınların, hayvanları da insanlar gibi besleyen, tavukları üşümesin diye onlara kazak ören kadınların hayatlarından bakarak, bu karanlık dünyada nasıl küçük ışıklar yakabildikleri gösterildi sunum boyunca. Yaşlı kadınların yaşama dair ne tür bilgileri devrettikleri ve kendilerinden sonrası için nasıl bir yaşam bıraktıklarına dair aktarılan hikayeler başka bir yaşam biçiminin mümkün olduğunu kadın deneyimleri üzerinden gösterdi. Çağla Karabağ Sarı'nın "Roman ve Film Olarak Orlando'da Androjenlik ve Feminist Ütopyalar" adlı çalışması Feminist Ütopyalar oturumunun bir diğer sunumuydu. Cinsiyet ve kadın cinselliği meselesine, "Queer feminist ütopyan bir fantezi" olarak adlandırdığı Orlando'nun androjenliği üzerinden baktı Karabağ Sarı. Sunumun başında feminist ütopyaların evrimsel ilerlemeci bir çizgiyi takip etmediği veya sonradan gelenin öncekinin yerini almadığı ve farklı dönemlerdeki feminist ütopyaların, döngüsel bir biçimde benzer ya da yakın temaları ele aldığı saptamaları üzerine kuruldu sunum. Virginia Woolf'un Orlando adlı romanından ve Sally Potter'ın aynı adlı filminden hareketle, androjenliğin nasıl temsil edildiği ve androjenliğin queer kavramı ve feminist ütopyalarla olan ilişkisi tartışıldı. Kadın bedeni ve cinsellik rejimleri üzerine yapılan bu sunum, hemen sonrasında başlayan "Beden Ütopyaları" oturumunda yapılan tartışmalara da bir akış sağladı.

Aksu Bora, "Beden Ütopyaları" adlı oturumda ütopyanın beden tahayyüllerinden biri olan *cyborg*'ler üzerine "Romantik bir Ütopya Olarak *Cyborg*" adlı sunumu gerçekleştirdi. *Cyborg*'lerin teknolojik ilerlemenin çıktıkları ve fütürist bilim kurgu imgeleri değil, teknolojinin doğal olanı bozduğuna ilişkin eleştirinin hala çokça geçerli olduğu bu çağda, pekala romantik imgeler olarak tanımlanabileceğini savundu Bora. Bedeni tarihin içine yerleştirme becerileri, evrensel ve tarih dışı birey yerine, tarihsel ve ilişkiel insandan söz ediyor olmaları dolayısıyla, *cyborg*'leri romantik imgeler olarak görmenin mümkün olduğundan bahsetti. *Cyborg*'lerin genelde distopik metinlerin unsurları olarak dünyanın kendi üzerine kapandığı anın tasvirinde görünür hale geldiklerini anlattı. Tam da bu noktada Bora'ya göre *Cyborg*, bu kapanmış dünyaya açılmanın, onu yeniden kurmanın, ilişkiselliğin metaforuna ve onun imkânına

dönüşebiliyor. *Cyborg*'de ütopyik olanın, "insan olmayana doğru açılan, genişleyen bir dünya tasavvuru sunması" olduğunu dile getirdi.

Tanıl Bora'nın Adorno ve Bloch arasındaki ütopya-distopya tartışmasını hatırlatarak başlattığı "Distopyadan Kaçış" oturumunun her iki konuşmacısı da, kendilerinden önceki konuşmacılarla diyaloglar kurdular. Bu yanıyla, onlarca oturumun aynı anda yapıldığı ve oturumlara bir elin parmağını geçmeyecek kadar dinleyicinin katıldığı devasa konferansların aksine, bu "butik" konferans akademik fikir alışverişinin mümkün olduğu bir etkinlik oldu. Burak Özsoy, oturum başlığının aksine, yaşadığımız çağda mümkün olanın distopyaya dönüş olduğunu söyleyerek başladı konuşmasına. Bu savının iki ayağından biri, tüm ütopyaların içkin olarak otoriter oldukları önermesi, diğeri ise – Krishan Kumar'a referansla – yaşadığımız çağın yıkıcılığına uygun olanın ancak distopya olabileceği görüşüydü. Özsoy'un tartışması, konferansın bütününde etrafında dolaşılan geleneksel ütopya kavrayışı karşısında kışkırtıcı bir anti-tez olarak da okunabilir. Kadir Dede, çok sayıda metinle diyalog kurduğu konuşmasında, ütopya, nostalji ve yas kavramlarıyla erken cumhuriyet döneminin zihin dünyasına baktı. Dede, erken dönem cumhuriyetin modernleşme vizyonunun, ütopyan bir esinle aslında hiç kesişmediği hükmünü dile getirdi ve Esra Özyürek'ten ödünç aldığı "modernlik nostaljisi" fikrinin de yardımıyla, tıpkı liberalizm ya da liberal eleştiri gibi, modernleşme fikrinin yerli görünümünün Batılı muadilleriyle mütenakız yanlarına işaret etti.

Konferans'ın son oturumu olan "İmkansız Ütopyalar" oturumunda, Gökçe Zeybek Kabakçı'nın konuşmasının çerçevesini, korku ve güvenlik söylemini reklamlar üzerinden okuduğu doktora tez çalışması çizdi. Bedeni merkeze aldığı ve biyopolitika tartışmalarına da temas ettiği konuşmasında Zeybek Kabakçı; korku, kir, tehdit, makbul olmayan bedenler ile güvenlik, temizlik/arılık, yakınsama, kusursuz(laştırılmış) bedenler ikiliklerini distopik kaygılar – ütopyik düşler ikiliğiyle karşıladı ve tartıştı. Tartışmasında dinleyicileri, neoliberalizmin önerdiği öznellik biçimleri üzerine de düşünmeye çağırın Zeybek Kabakçı, korku etrafında konsolide olmuş bir beden-zihin dünyasının öznellik tarzının, sürekli teyakkuz halinde, tedbir almayı sıradan gündelik bir pratik olarak deneyimleyen "proaktif öznellik" olduğunun altını çizdi. Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci ise ortak gerçekleştirdikleri sunumlarında, her tanım çabasının doğası itibarıyla dışlayıcı olduğu görüşünden hareketle, ortak ütopyanın imkanı üzerine tartıştılar. Her "biz" adlandırmasının kaçınılmaz olarak "diğerleri"ni dışarıda bıraktığı durumda, "bizim ütopyalarımız" üzerine düşünürken, kimleri

dışarıda bıraktığımız, hangi kimlikleri ötekileştirdiğimiz, konuşmacıların tartışmalarını etrafına bina ettikleri temel soruydu.

Yukarıda Konferans'a duygusunu ve ruhunu veren konuşmalardan birinin Murathan Mungan'ın açılış konuşması olduğunu söylemiştik. Bir diğeri de kuşkusuz Suavi Aydın ve Nilgün Toker'in katıldığı kapanış oturumuydu. Her iki konuşmacı da hem konferans içindeki konuşmalarda öne çıkan meselelerin üzerinden geçen hem de ütopya, politika ve arzu rabitasına ilişkin tartışmalarda kimi koyutları hatırlatan konuşmalar yaptılar. Suavi Aydın, Türkiye'deki akademik ortamın açık bir kontrast teşkil ettiği Homboldtçu üniversite idealinin güncelliğinden söz etti. Bu ideal hatırlatması, sunum metinlerindeki özen, dinleyicilerin aktif biçimde katıldığı tartışma bölümleri ve katılım düzeyi düşünüldüğünde hayli anlamlıydı. Hem Nilgün Toker'in hem de Suavi Aydın'ın ortak vurgusu ütopya kavramının özgürlükçü, evrensel değerlerle hemhâl bir sol politika ile olan organik bağına dairdi. Kapanış oturumundan aklımızda ve duygu dünyamızda kalan, insan haklarıyla bağını seyreltmekte beis görmeyen, evrensel değerler açısından meşruiyet kaygısı gözetmekten uzak, göçmen karşıtı neo-liberal sağ iktidarların hem yerelde hem de uluslar arası bağlamda yarattığı ruh hali karşısında, eşitlik ve özgürlükten yana, ütopyan bir vizyonu elden bırakmayan bir politik ve akademik pratiğin peşinden yol alınması gerektiği görüşü oldu.